

2013

ZINI SAVAS TIESĪBAS

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Jelgavas
Pensionāru biedrība

Latvijas
Pensionāru federācija

Zini savas tiesības

Saturs

1. Par rokasgrāmatu „Zini savas tiesības”	5
2. Senioru dzīves kvalitāte mūsdienu sabiedrībā	7
3. Zini savas tiesības sociālajā aizsardzībā	15
4. Zini savas tiesības veselības aizsardzībā	27
5. Zini savas tiesības sociālajā palīdzībā	43
6. Iniciatīvas senioru sociālekonomisko interešu aizstāvībai 2013. - 2017. gadam	57
7. Sadarbības padome	69

Zini savas tiesības

Par rokasgrāmatu „Zini savas tiesības”

Latvijas Republikas Satversmes
VIII nodaļas „Cilvēka pamattiesības” **90. pants** paredz -
Ikvienam ir tiesības zināt savas tiesības.

Ar šo rokasgrāmatu mēs iedzīvinām dzīvē Satversmes 90. pantu.

Pašreiz vērojama tendence arvien aktīvākai sabiedrības līdzdalībai valsts politikas veidošanas procesos, bet lai šī līdzdalība būtu kvalitatīva, ir jāizprot likumdošana, lēmumu pieņemšanas procedūras, jāzina savas tiesības.

Tieši tas bija Jelgavas Pensionāru biedrības (JPB) sadarbībā ar Latvijas Pensionāru federāciju īstenotā ESF projekta „Senior, piedalies!” mērķis.

31 nevalstiskā organizācija, kopā 118 seniori, 7 mēnešu garumā piedaloties semināros, mācoties kursus un gūstot pieredzi apmaiņas pasākumos Latvijā un Polijā, iepazinās ar senioru dzīves kvalitātes novērtējumu un salīdzinājumu ES kontekstā, ar sociālā aizsardzības, sociālās palīdzības un veselības aizsardzības jomu likumdošanu. Tika apgūtas komunikācijas prasmes, kā argumentēt savu viedokli un sadarboties ar presi, kā arī iemaņas izmantot Informācijas tehnoloģijas saziņai sociālajos tīklos un lietvedībā.

Savukārt paneldiskusijās tika izstrādātas **„Iniciatīvas senioru sociālekonomisko interešu aizstāvībai 2013. - 2017. gadam”**, kā arī ievēlēta Sadarbības padome 9 cilvēku sastāvā. Viens no projekta rezultātiem ir parakstītie sadarbības līgumi ar LR Labklājības ministriju un LR Veselības ministriju

sociālās aizsardzības, veselības aizsardzības un sociālās palīdzības jomās.

Iniciatīvās mēs izteicām savu redzējumu un savus priekšlikumus senioru sociālekonomiskā stāvokļa uzlabošanai.

Protams, tas būtu naivisms, domāt, ka visi mūsu priekšlikumi tiks ņemti vērā, bet, kā teicis Paulu Koelju, „lai uzvarētu, der iegaumēt trīs svarīgas lietas:

Jābūt pacietīgam, lai sagaidītu īsto brīdi rīkoties
Jābūt gudram, lai nepalaistu garām nākamo iespēju
Jābūt lepnam par savām rētām.”

Rokasgrāmatā „Zini savas tiesības” ir apkopota informācija senioriem svarīgās, ikdienas dzīvi regulējošās tiesību jomās.

Tā palīdzēs orientēties pensiju aprēķināšanas sistēmā, veselības aprūpes un kompensējamo medikamentu piešķiršanu reglamentējošā likumdošanā, kā arī sociālās palīdzības pakalpojumos.

Arī izstrādātās iniciatīvas nekur jau nepazudīs, viņas paliks, tikai jābūt pacietīgiem sagaidīt īsto brīdi un nepalaist garām nākamo iespēju, bet mūsu pieredze (rētas) būs kā tramplīns nākošajam lidojumam.

Lai mums izdodas realizēties, saprasties un sadarboties!

Projekta vadītāja - JPB priekšsēdētāja Marija Kolneja

Senioru dzīves kvalitāte mūsdienu sabiedrībā

Anda Grīnfelde,
ekonomikas doktore

„Dod, Dieviņ, labu dzīvi
Jel mūžiņa galiņā!”
/Latviešu tautasdziesma/

Katru nāciju raksturo tās sabiedrības attieksme pret vecāka gadagājuma iedzīvotājiem un starppaaudžu solidaritātes ietvaros nodrošināta sabiedrisko labumu taisnīga sadale.

Senioru sociālās labklājības sekmēšanas un stiprināšanas nepieciešamība globalizācijas apstākļos ir izvirzīta šodienas Eiropas Savienības politisko debašu centrā. To apliecina arī Eiropas gada aktīvai novecošanai un paaudžu solidaritātei izsludināšana 2012. gadā.

Pasaules Veselības organizācijas skatījumā aktīvas novecošanas mērķis ir pagarināt veselīgos dzīves gadus un uzlabot dzīves kvalitāti, cilvēkam novecojot.

Cilvēce ir sasniegusi nozīmīgu labklājības līmeni, parādās aizvien lielāka nevienlīdzība nāciju starpā, kā arī pašu nacionālo valstu

Zini savas tiesības

ietvaros. Eiropas Savienības otrais (2007) un trešais (2012) Dzīves kvalitātes pētījums parāda, ka

daudzās austrumu dalībvalstīs dzīves apmierinātība tiem, kam ir 65 gadi vai vairāk, ir stipri zem vidējā līmeņa, salīdzinot ar citu vecuma grupu iedzīvotāju dzīves apmierinātības līmeni.

Tas izskaidrojams ar pārejas ekonomiku, nespēju pielāgoties jaunajiem ekonomikas nosacījumiem, kā arī ekonomisko krīzi. Apmierinātība ar dzīvi tiek asociēta ar ienākumiem, kā arī pastāvīgi ar slikto veselību (Third European Quality of Life Survey, 2012).

Latvijas izaugsmes mērķis

ir dzīves kvalitātes paaugstināšana, kur viens no priekšnosacījumiem ir ilgtspējīgas izaugsmes politikas nodrošinājums reģionos (Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007 - 2013). Būtiski ir nodrošināt pašreizējās paaudzes vajadzības, neradot draudus nākamajām paaudzēm, apmierināt to vajadzības sociālajos, ekonomiskajos un ekoloģiskajos aspektos.

Ilgspējīga attīstība un dzīves kvalitāte ir cieši saistāmi jēdzieni, kuri raksturo cilvēku dzīves stratēģijas realizāciju. Attīstība nav iespējama bez līdzsvarotības laikā un telpā. Līdzsvarota attīstība nepieļauj ekonomiskās un sociālās atšķirības starp dažādām iedzīvotāju grupām un reģioniem.

Dzīves kvalitāte veidojas no daudzām komponentēm, kas objektīvi ietekmē cilvēka dzīvi un subjektīvi izpaužas kā apmierinātība ar dzīvi vai laimes sajūta kādā noteiktā pakāpē.

Senioru dzīves kvalitāti var iedalīt **ekonomiskajos un sociālajos ietekmes faktoros**.

Ekonomiskie faktori ir:

- ◆ pensijas apjoms,
- ◆ ienākumi no darba un īpašumiem,
- ◆ patēriņš,
- ◆ mājokļa apstākļi,
- ◆ attieksme pret pensionēšanos,
- ◆ sagaidāmie ienākumi,
- ◆ apmierinātība ar patēriņa iespējām un mājokli.

Sociālie faktori ir:

- ◆ veselības stāvoklis;
- ◆ sociālo kontaktu un aktivitāšu skaits,
- ◆ vides rādītāji,
- ◆ fiziskā un garīgā pašsajūta,
- ◆ sociālo kontaktu un aktivitāšu kvalitāte,
- ◆ apmierinātība ar dzīves vidi.

Visi dzīves kvalitāti ietekmējošie faktori nav vienlīdz nozīmīgi apmierinātības ar dzīvi mērījumos, īpaši vecāka gadagājuma cilvēkiem. Tāpēc dzīves kvalitātes izpētē ir būtiski noskaidrot vecāka gadagājuma cilvēku subjektīvos priekšstatus par to, kas tad ir laba dzīve un kā viņi paši definē jēdzienu „dzīves kvalitāte”. Vecāku cilvēku aptaujās dominē:

- 1) ar ienākumiem un materiālo nodrošinājumu saistītie aspekti,
- 2) veselība un saikne ar tuvākajiem.

(Grīnfelde A., Pensionāru dzīves kvalitāte Latvijas reģionos, 2010).

Vecāka gadagājuma iedzīvotāju demogrāfiskais raksturojums

Nopietns nākotnes izaicinājums ir populāciju novecošana, kura kļuvusi par globālu parādību. 2012. gada sākumā Latvijā bija 2 miljoni 42 tūkstoši iedzīvotāju, tai skaitā 18,6% bija vecumā 65 gadi un vairāk (Eiropas Savienībā 2010. gadā - 17,4%).

Kopš 1990. gada sākuma iedzīvotāju kopējais skaits ir samazinājies par 23%. bet vecākās paaudzes (65 gadi un vecāki) iedzīvotāju skaits pieaudzis par 20%. **Pašlaik katrs piektais Latvijas iedzīvotājs ir vecumā virs 65 gadiem.**

Ilgs mūžs ir viens no galvenajiem dzīves kvalitāti raksturojošiem rādītājiem. Pozitīvi ir vērtējams tas, ka

Latvijā pieaug vidējais paredzamais mūža ilgums.

Pēdējā desmitgadē zemākie jaundzimušo paredzamā mūža ilguma rādītāji bija 1998. gadā - 64,1 gads vīriešiem un 75,5 gadi sievietēm.

2011. gadā dzimušo iedzīvotāju vidējais paredzamais mūža ilgums ir 74,0 gadi, tai skaitā vīriešiem - 68,8 gadi, sievietēm - 78,7 gadi.

Sieviešu mūža ilgums ir par 10 gadiem garāks nekā vīriešiem. Starp citu, tik izteikta vīriešu un sieviešu mūža starpība Eiropas Savienībā ir raksturīga tikai Baltijas valstīs. Aprēķini rāda, ka, piemēram, vīriešu, kuri 2011. gadā sasnieguši 65 gadu vecumu, vidējais turpmākās dzīves ilgums ir 13 gadi, bet šo pašu vecumu sasniegušajām sievietēm - 18 gadi.

Lielākais vecākās paaudzes iedzīvotāju īpatsvars 2012. gada sākumā bija Latgales statistiskajā reģionā (19,6%) un Vidzemes reģionā (19,5%), zemākais - Pierīgas reģionā (16,9%) un Zemgales reģionā (17,9%).

Tāpēc arvien lielākas kļūst sabiedrības bažas par to, vai varēs visiem vecāka gadagājuma iedzīvotājiem garantēt cieņas pilnu dzīvi jeb augstu dzīves kvalitāti.

Nodarbinātība pensijas vecumā

Pensionēšanās vecuma sasniegšana nereti ir iemesls darba attiecību pārtraukšanai. Saskaņā ar Eiropas Komisijas speciālās Eurobarometra aptaujas rezultātiem par aktīvu novecošanos (aptauja veikta 2011. gada nogalē) 79% no Latvijā aptaujātajiem respondentiem norādīja, ka darba devēju negatīvā attieksme ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc personas vecumā 55 gadi un vairāk izvēlas pārtraukt darba attiecības. Tajā pašā laikā, pārvarot ekonomisko krīzi, darba devēji izjūt kvalificētu darbinieku trūkumu.

Tā kā nākotnē darba resursu pieaugums netiks nodrošināts zemās dzimstības dēļ - viens no risinājumiem būtu vecāka gadagājuma iedzīvotāju ilgāka paturēšana darba tirgū, izmantojot viņu darba dzīves laikā uzkrāto pieredzi un iemaņas. Vienlaicīgi viņiem būtu jānodrošina elastīga vai saīsināta darba laika iespējas, atbilstoši un veselībai nekaitīgi darba apstākļi, iespējas saskaņot darba un ģimenes dzīvi, kā arī iespējas piedalīties apmācībās.

Ienākumi un materiālais nodrošinājums

Izmaksāto vecuma pensiju vidējā apmēra izmaiņas pēdējos desmit gados liecina, ka reālais vecuma pensijas vidējā apmēra pieauguma temps visos reģionos ir bijis līdzīgs - 12% gadā. Pensiju apmērā nav būtisku atšķirību starp reģioniem.

Salīdzinot izmaksātās vecuma pensijas vidējo apmēru ar strādājošo mēneša vidējo darba samaksu, kas saņemta pēc nodokļu nomaksas, izmaksātā vecuma pensija (LVL 178) 2011. gadā bija par 46% mazāka nekā neto darba samaksa (LVL 330). (Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā, CSP, 2012).

Sasniedzot pensionēšanās vecumu, būtiski samazinās ekonomiskā aktivitāte un līdz ar to arī iespējas gūt ienākumus. Šajā vecumā cilvēki kļūst arvien vairāk atkarīgi no valsts sociālajām garantijām un tuvinieku palīdzības.

Līdz 2009. gadam ievērojama daļa iedzīvotāju (65 gadi un vecāki) piederēja sabiedrības nabadzīgākajai daļai. Īpaši tas bija jūtams 2007. un 2008. gadā, kad nabadzības riskam bija pakļauta puse iedzīvotāju vecumā 65 gadi un vairāk (2007. gadā - 51,2%, 2008. gadā - 47,5%). Situācija sāka mainīties, sākot ar 2009. gadu,

Zini savas tiesības

kad nabadzības riskam pakļauto vecākā gadagājuma iedzīvotāju skaits strauji samazinājās (no 18,8% 2009. gadā līdz 9,5% 2010. gadā).

Tomēr 2009. gadā Latvijā vecākā gadagājuma iedzīvotāju vidū joprojām bija augstākais nabadzības riska indekss starp pārējām Baltijas valstīm (Igaunijā - 15,1%, Lietuvā - 10,2%), un tas bija augstāks arī par Eiropas Savienības vidējo rādītāju (16,0%).

Vides un veselības rādītāji

Visnepiemērotākā fiziskā un sociālā vide pensionāru vērtējumā ir Rīgas pilsētā, bet vispiemērotākā - Pierīgā un Vidzemē. Trešā daļa Rīgā dzīvojošo pensionāru uzskata, ka troksnis, piesārņojums un noziedzība ir problēmas, kas ietekmē viņu dzīvi. Četri no desmit Kurzemē un Zemgalē dzīvojošajiem pensionāriem par problēmu uzskata piesārņojumu savā dzīves vietā.

Viszemākais veselības pašvērtējums ir Latgalē un Zemgalē, bet visaugstākais - Rīgā un Kurzemē. Zemgales un Latgales pensionāru kritisko veselības vērtējumu biežāk ietekmē pensionāru ierobežotās fiziskās aktivitātes un finanšu resursi (Grīnfelde A., Pensionāru dzīves kvalitāte Latvijas reģionos, 2010).

Veselības pakalpojumu pieejamība vecākā gadagājuma cilvēkiem ne vienmēr ir garantēta. Saskaņā ar EU-SILC 2011. gada apsekojuma datiem 24% vīriešu vecumā 65 gadi un vecāki un 28% šās vecuma grupas sievietes atlika medicīnas speciālista konsultāciju, kad tā bija nepieciešama. Galvenais iemesls 60% vīriešu un 66% sieviešu šajā vecuma grupā bija naudas trūkums. Attiecībā uz zobārstu apmeklējumiem aina ir vēl sliktāka, respektīvi, 19% vīriešu vecumā 65 gadi un vecāki un 20% šās vecuma grupas sievietes atlika zobārsta apmeklējumu, kad tas bija nepieciešams.

86% vīriešu un 91% sieviešu šajā vecuma grupā nevarēja to atļauties naudas trūkuma dēļ (Vecāka gadagājuma iedzīvotāji Latvijā, CSP, 2012).

Kopsecinājums

Latgalē un Vidzemē ir viszemākie dzīves kvalitātes rādītāji, bet Rīgā un Pierīgā tie ir nedaudz augstāki, kā Kurzemē un Zemgalē.

Kopumā labāk savu dzīvi var baudīt Rīgas, Kurzemes un Zemgales reģionos dzīvojošie pensionāri, bet visgrūtāk nodrošināt dzīves kvalitāti ir Latgales un Vidzemes reģionos, kuros ir vislielākais vecākās paaudzes iedzīvotāju īpatsvars.

Nacionālais attīstības plāns nākamajiem septiņiem gadiem kā prioritāti iezīmē Ekonomisko izrāvienu, kas nodrošina visu Latvijas iedzīvotāju labklājības pieaugumu un valsts ilgtspējīgu attīstību (Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014 - 2020).

Lai paaugstinātu vecāka gadagājuma Latvijas iedzīvotāju dzīves kvalitāti ir nepieciešamas jaunas iniciatīvas senioru sociālekonomisko interešu aizstāvībai pārskatāmā nākotnē.

Zini savas tiesības sociālajā aizsardzībā

Edgars Voļskis,
Ekonomikas zinātņu doktors

Latvijas pensiju sistēmas īss ceļvedis

Viens no valsts un tajā dzīvojošo indivīdu eksistences galvenajiem elementiem ir valsts sociālās aizsardzības sistēma, kas ietver sevī valsts „iekasēto” sociālo līdzekļu pārvaldi un pārdali gan ekonomiski aktīvajiem, gan ekonomiski neaktīvajiem valsts iedzīvotājiem sociālo pabalstu un pensiju formā, atbilstoši valstī izveidotajai un pastāvošajai sociālās apdrošināšanas normatīvo aktu bāzei un sistēmai. Sociālās apdrošināšanas uzdevums ir pasargāt iedzīvotājus no dažādiem sociālā riska gadījumiem, kuru rezultāta cilvēks var kļūt ekonomiski darba nespējīgs īstermiņa vai ilgtermiņa skatījumā, vai arī ir iestājusies pastāvīga ekonomiskā darba nespēja, ierobežojot iespēju saņemt pastāvīgus darba ienākumus. Iestājoties kādam no ekonomiskā darba nespējas riska gadījumiem, sociāli apdrošinātajai personai ir tiesības saņemt sociālos pakalpojumus (pabalstus vai pensijas) sociālās apdrošināšanas ienākumu veidā.

Zini savas tiesības

Zini savas tiesības

Sociālo risku gadījumu kompensējošo sociālo apdrošināšanas ienākumu veidi

Sociālā riska gadījums	Sociālās apdrošināšanas ienākumu veids
Vecums	Vecuma pensija
Invaliditāte	Invaliditātes pensija
Sociāli apdrošinātās personas nāve	Apgādnieka zaudējuma pensija
Slimība	Slimības pabalsts
Pirmsdzemdību un pēcdzemdību laiks	Maternitātes pabalsts
Bezdarbs	Bezdarbnieku pabalsts
Nelaiemes gadījums darbā vai saslimšana ar arodslimību	Atlīdzība par darbaspēju zaudējumu sakarā ar nelaiemes gadījumu darbā
Ģimenes locekļa sociāli apdrošinātāspersonas nāve	Apbedīšanas pabalsts

Pensijas un sociālās apdrošināšanas pabalsti tiek izmaksāti no valsts speciālā sociālās apdrošināšanas budžeta, kura ienākumus veido strādājošo un to darba devēju valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas. Šo iemaksu lielums no strādājošo darba bruto ienākumiem ir sekojošs:

Zini savas tiesības

Sociālās apdrošināšanas iemaksu pārdale starp darba devēju un darba ņēmēju Latvijā

Laiks (gads)	Darba devēja maksājums (%)	Darba ņēmēja maksājums (%)	Kopā (%)
1991. - 1996. jūnijs	37	1	38
1996. jūlijs - 1996. decembris	33	5	38
1997. - 1999.	28	9	37
2000.	27	9	36
2001. - 2002.	26	9	35
2003. - 2010.	24	9	33
No 2011. gada	24	11	35

Savukārt obligāto sociālās apdrošināšanas maksājumu likme tiem darba ņēmējiem, kam ir tiesības uz valsts vecuma pensiju, sastāda 30,13% no obligāto iemaksu objekta. Obligāto iemaksu sadalījums starp darba devēju un darba ņēmēju ir attiecīgi 20,68% un 9,45%.

Latvijas pensiju sistēma

Vecuma pensija sociālās apdrošināšanas sistēmā ieņem vissvarīgāko lomu. To var pamatot ar faktu, ka izdevumu apjoms vecuma pensijām sastāda vislielāko daļu no visiem sociālās apdrošināšanas maksājumiem. Latvijā vecuma pensiju izdevumu proporcija caurmērā sastāda ap 70 - 80% no kopējiem sociālās apdrošināšanas budžeta izdevumiem, un tie sastāda aptuveni 5 - 15% no iekšzemes kopprodukta (IKP). Taču, neskatoties uz valsts fondēto pensiju izdevumu lielo īpatsvaru IKP, vecuma pensiju nodrošinājums un saistītās garantijas ir neatņemama demokrātiskas valsts sociālās apdrošināšanas sastāvdaļa. Atbilstoši Vispārējās cilvēku tiesību deklarācijas 25. panta definīcijai, katram indivīdam ir tiesības uz materiālo nodrošinājumu vecumdienās. Pensijas vecums dažādās zemēs iestājās robežās no 60 līdz 65 gadiem, kā arī daudzās valstīs pensijas vecums starp sievietēm un vīriešiem ir atšķirīgs. Kopš 2003. gada 1. janvāra Latvijā pensijas vecums vīriešiem ir 62 gadi, bet sievietēm kopš 2008. gada 1. jūlija tas arī izlīdzinājās uz 62 gadiem. Savukārt saskaņā ar jaunajām izmaiņām laika posmā no 2016. līdz 2021. gadam pensijas vecumu pakāpeniski pacelt līdz 65 gadiem.

Pensiju sistēma balstās uz trim galvenajiem **principiem**:

- ◆ solidaritātes princips;
- ◆ taisnīguma princips;

Zini savas tiesības

◆ brīvprātīguma princips.

Solidaritātes princips

Pastāv solidaritāte starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem, t.i., darba devēji un darba ņēmēji veic sociālās apdrošināšanas iemaksas, un no iekasētajiem maksājumu līdzekļiem tiek maksātas vecuma pensijas tiem, kam, iestājoties sociālā riska gadījumam (likumā noteikts vecums) ir tiesības saņemt pilnvērtīgu vecuma pensiju.

Taisnīguma princips

Pensijas lielums un no tā izrietošs dzīves līmenis ir tieši atbilstošs obligāto sociālās apdrošināšanas iemaksu lielumam un iemaksu veicēja darba stāžam.

Brīvprātīguma princips

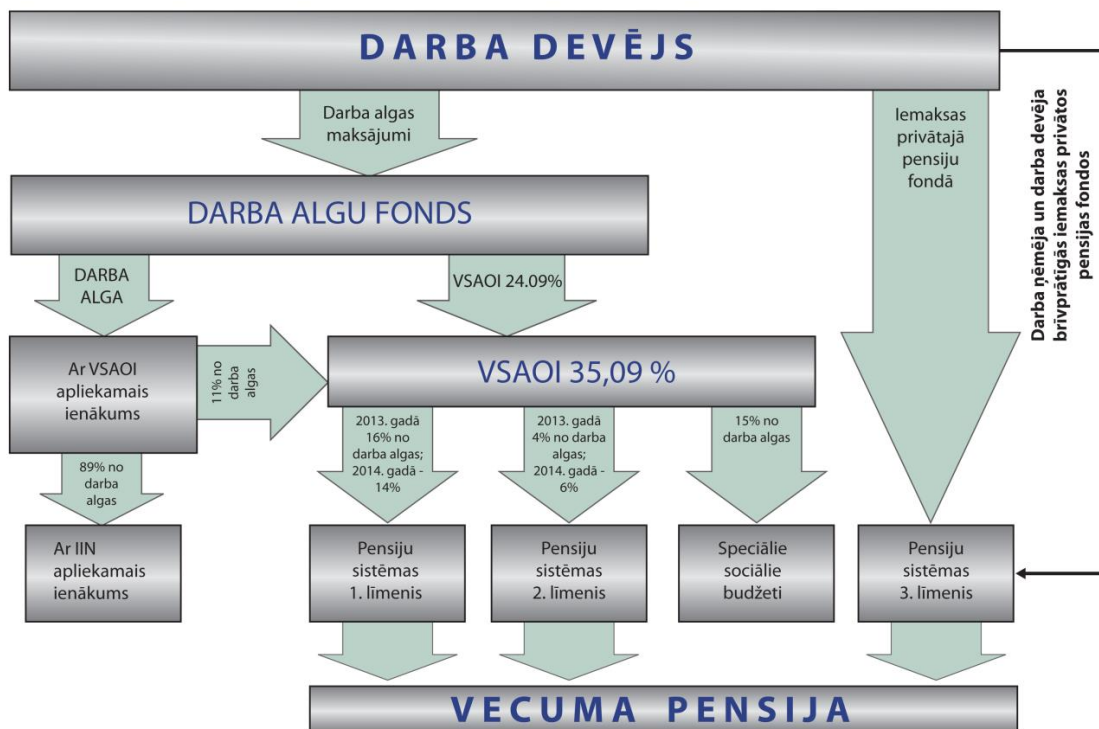
Strādājošajiem un to darba devējiem, lai nodrošinātu augstāku pensiju aktīvo darba gaitu laikā ir tiesības veikt papildus brīvprātīgas iemaksas privātajos pensiju fondos (Latvijā 3. pensiju līmenis).

Pārņemot pieredzi no Zviedrijas, Latvija laikā no 1995. līdz 2001. gadam īstenoja pensiju sistēmas reformu. 2001. gadā reforma bija pilnībā pabeigta un ieviesta jauna trīs līmeņu pensiju

sistēma. Jaunā sistēma spēj elastīgi uztvert demogrāfiskās svārstības, izmaiņas darba un kapitāla tirgos, kā arī nodrošināt ilgtermiņa stabilitāti progresējošas iedzīvotāju sastāva novecošanās apstākļos. Latvija bija starp pirmajām valstīm Centrālajā un Austrumu Eiropā, kurā ieviesa daudzlīmeņu pensiju sistēmu, un pirmā valsts pasaulē, kurā ieviesa uz kapitāla uzkrāšanu un individualitātes principiem balstītu nefondēto paaudžu solidaritātes pensiju shēmu. Latvijas pensiju sistēmas stabilitāte ilgtermiņā tiešā veidā ir atkarīga no stabilas Latvijas sociālekonomiskās izaugsmes.

Latvijas pensijas sistēmas uzbūve

Zini savas tiesības

Vecuma pensijas aprēķina metodoloģija

Saskaņā ar pašlaik pastāvošajiem vecuma pensijas aprēķina noteikumiem, aprēķina pamatformula ir sekojoša:

1. formula

$$P = K / G$$

Kur **P** - gada pensija, kuras divpadsmitā daļa ir mēneša pensija;

K - apdrošinātās personas pensijas kapitāls, ko veido šīs personas personīgajā kontā reģistrētā apdrošināšanas iemaksu summa un ikgadējais kapitāla pieaugums, katru gadu piemērojot LR Labklājības ministrijas noteiktos apdrošināšanas iemaksu algu indeksus;

G - laika posms (gados), par kuru no pensijas piešķiršanas gada tiek plānota vecuma pensijas izmaksa.

Pārejas periodā (kamēr ir cilvēki ar darba stāžu līdz 1996. gadam) vecuma pensijas aprēķināšanai tiek izmantota šāda formula:

2. formula

$$P_s = (K_s + K) / G$$

K_s - sākuma kapitāls, ko aprēķina:

3. formula

$$K_s = V_i \times A_s \times 20\%$$

Zini savas tiesības

kur

Vi - apdrošinātās personas gada vidējā apdrošināšanas iemaksu alga par laika periodu 1996. - 1999., kas, piemērojot **apdrošināšanas iemaksu algu indeksus**, izteikta 1996. gada iemaksu algu līmenī;

As - apdrošināšanas stāžs par periodu līdz 1995. gadam (ieskaitot).

Apdrošināšanas iemaksu algas indekss (AIAI) ir būtisks faktors pensiju aprēķina mehānismā, aprēķinot sociāli apdrošinātās personas pensiju kapitālu (Ks un K). AIAI ir kārtējā gada sociālās apdrošināšanas iemaksu algu attiecība pret iepriekšējo gadu. Apdrošināšanas iemaksu algas indekss tiek lietots apdrošinātās personas dzīves laikā uzkrāto pensijas kapitāla aktualizēšanai pensijas piešķiršanas brīdī. Pensijas kapitāla aktualizācija tika uzsākta 1998. gadā, kad pirmo reizi tika noteikta attiecība starp 1997. un 1996. gada ienākumiem, no kuriem bija veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas valstī. Turpmāk katru gadu tiek noteikti apdrošināšanas iemaksu algas indeksi, ņemot vērā divu gadu apdrošināšanas iemaksu algu attiecību.

Vecuma pensijas kapitāls attiecīgajam gadam tiek indeksēts, reizinot atbilstošā gadā uzkrāto pensijas kapitālu ar apdrošināšanas iemaksu algas indeksiem, kuri noteikti attiecīgajam gadam sekojošos gados laika periodā līdz gadam,

kad tiek pieprasīta vecuma pensija. Piemēram, ja vecuma pensija tiek piešķirta 2013. gadā, tad atsevišķos gados uzkrātais pensijas kapitāls tiek reizināts ar šādiem indeksiem:

AIAI lielums par laika posmu no 1996. līdz 2012. gadiem

1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
1,03	1,12	1,117	1,069	1,0835	1,0453	1,1645	1,1754
2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
1,1712	1,2333	1,3593	1,3106	0,9622	0,7978	0,9945	1,0618

Pensiju lieluma aprēķina piemērs, dodoties pensijā 2013. gadā.

Situācijas apraksts

Pensija tiek piešķirta 2013. gadā. Darba stāžs līdz 1996. gadam - 30 gadi, pēc 1996. gada 15 gadi. Aprēķinā tiek piemērota strādājošo mēneša vidējā darba samaksa ar ikgadējo pieaugumu 5% apmērā bruto par periodu no 1996. gada (LVL 99) līdz 2012. gadam (LVL 216). Atbilstoši pašreiz pastāvošajai vecuma pensijas aprēķina kārtībai tiek piemērots sekojošs aprēķins:

(1.) Pensijas apdrošināšana par stāžu līdz 1996. gadam (Ks)

- 1.1. 19 487,23 LVL (uzkrātais pensiju kapitāls par laika posmu no 1996. līdz 1999. gadam, reizinot iemaksas ar ikgadējo AIAI)
- 1.2. Uzkrātais mēneša kapitāls: $19\,487,23 / 48 = 405,98$ LVL
- 1.3. Pielīdzinātais sākuma kapitāls Ks (2. formula) = $405,98 \times 30 \times 0,2 \times 12 = 29\,230,84$ LVL

1.4. Mēneša pensijas lielums, kas noteikts pārejas noteikumu ietvaros

$$P_1 \text{ (3. formula)} = 29\,230,84 / 18,43 / 12 = 132,17 \text{ LVL}$$

(2.) Pensijas apdrošināšana par stāžu pēc 1996. gada (K)¹

2.1. 58 772,50 LVL (papildus uzkrātais pensiju kapitāls par laika posmu no 1996. līdz 2012. gadam, reizinot iemaksas ar ikgadējo AIAI)

2.2. Vecuma mēneša pensijas lielums

$$P_2 \text{ (1. formula)} = 58\,772,50 \times 0,2 / 18,43 / 12 = 53,15 \text{ LVL}$$

2.3. Piemaksa par katru darba stāža gadu

$$P_3 = 30 \text{ gadi} \times 0,70 = 21,00 \text{ LVL}$$

(3.) Kopējie aprēķinātie mēneša vecuma pensijas ienākumi

$$P_T = P_1 + P_2 + P_3 = 132,17 + 53,15 + 21,00 = \mathbf{206,32 \text{ LVL}}$$

(4.) Kopējā izmaksājamā ikmēneša pensija

Atskaitot iedzīvotāju ienākuma nodokli saskaņā ar likuma „Par iedzīvotāju nodokli” 12.5 panta nosacījumiem

$$P_F = P_T - (P_T - 165 \text{ LVL}) \times 24\% = 206,32 - (206,32 - 165) \times 24\% = \mathbf{196,40 \text{ LVL}}$$

¹ Ja dalībnieks piedalās tikai 1. pensiju līmenī. Ja dalībnieks ir iesaistījies 2. pensiju līmenī, tad katra gada pensiju kapitālam no 2001. gada 20% vietā jāpiemēro attiecīgais 1. pensiju līmeņa procents.

Zini savas tiesības

Pensiju indeksācija

Indeksācija ir paredzēta, lai kompensētu pensionāru pirktspējas samazināšanos inflācijas dēļ un nodrošinātu reālu mazāko pensiju pieaugumu. Saskaņā ar likuma „Par valsts pensijām” 26. panta nosacījumiem valsts pensijas apmērs pārskatāms reizi gadā 1. oktobrī, ņemot vērā faktisko patēriņa cenu indeksu. Ja indekss ir mazāks par skaitli „1”, valsts pensijas pārskatītas netiek.

Ministru kabinets nosaka valsts pensiju pārskatīšanas kārtību. Indeksēta tiek pensijas pamatdaļa. Tā pensijas daļa, kuru veido piemaksas par darba stāžu līdz 1996. gadam netiek indeksētas.

Tomēr jāņem vērā, ka ar šā likuma pārejas noteikumu 15. panta nosacījumiem, valsts pensijas no 2009. gada 1. janvāra līdz 2013. gada 31. decembrim netiek indeksētas.

Pensiju sistēmu regulējošo normatīvo aktu kopums

- ◆ Likums „Par valsts sociālo apdrošināšanu”
- ◆ Likums „Par valsts pensijām”
- ◆ Likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”
- ◆ MK 26.07.2005. noteikumi Nr. 561 „Noteikumi par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta un apbedīšanas pabalsta apmēru, tā pārskatīšanas kārtību un pabalstu piešķiršanas un izmaksas kārtību”
- ◆ MK 2002. gada 23. aprīļa noteikumi Nr. 165 „Apdrošināšanas periodu pierādīšanas, aprēķināšanas un uzskaites kārtība”
- ◆ MK 2007. gada 27. marta noteikumi Nr. 205 „Apdrošināšanas iemaksu algas indeksa aprēķināšanas un vecuma pensijas kapitāla aktualizācijas kārtība”
- ◆ MK 2008. gada 16. decembra noteikumi Nr. 1046 „Noteikumi par vecuma pensijas aprēķināšanai piemērojamiem plānotajiem vecuma pensijas izmaksas laikposmiem”
- ◆ MK 2008. gada 16. decembra noteikumi Nr. 1024 „Noteikumi par ikmēneša piemaksu pie vecuma un invaliditātes pensijas”
- ◆ MK 2006. gada 7. februāra noteikumi Nr. 105 „Pensionāru apliecību izsniegšanas kārtība”

Zini savas tiesības veselības aizsardzībā

Dr. Līga Gaigala

◆ Valsts fondēto pensiju likums

Pēdējās desmitgadēs visā pasaulē, tajā skaitā arī Latvijā, ir vērojamas būtiskas demogrāfiskas izmaiņas, kas ir saistītas ar sabiedrība novecošanos - palielinās vecāku iedzīvotāju īpatsvars, pieaug vidējais iedzīvotāju vecums. To veicinājušas būtiskas izmaiņas veselības aprūpē pēdējos divos gadsimtos, kad attīstījušās gan medicīniskās tehnoloģijas, kā rezultātā slimības tiek diagnosticētas savlaicīgāk, labāk un rezultātā veiksmīgāk ārstētas, gan arvien jaunu, efektīvu medikamentu pielietojums un aizvien jaunas medicīniskas metodes slimību ārstēšanā.

Taču mūsdienās arī arvien biežāk tiek lietota neveselīga pārtika, brīvais laiks pavadīts pasīvās nodarbēs, kas neveicina organisma stiprināšanos un rada riska faktorus saslimšanām. Papildus risks saslimšanām ir kaitīgie ieradumi - tabakas un alkohola lietošana. Ne vienmēr ir jāsapaida slimības simptomi, lai rīkotos, bet var arī regulāri rūpēties par savu veselību, apmeklējot ģimenes ārstu, veicot profilaktiskas apskates, kas var laicīgi noteikt nepieciešamību ārstēties, kā arī pamudināt mainīt dzīvesveidu savas veselības labā.

Labā veselība nodrošina labu dzīves kvalitāti, tāpēc katram no mums veselība ir svarīga un par to nepieciešams rūpēties, lai saglabātu tādu pēc iespējas ilgāk.

Savukārt diagnosticēta saslimšana ne vienmēr nozīmē dzīves kvalitātes samazināšanos, jo regulāri apmeklējot ārstus un veicot nozīmēto ārstēšanu bieži ir iespējams slimību izārstēt vai ievērojami attālināt tās iespējamo rezultātu.

Veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas kārtība

Kur jāvērsas, lai saņemt medicīnisko palīdzību?

- ◆ Pie ģimenes ārsta praksē vai ārstniecības iestādē;
- ◆ Pie feldšera feldšeru-vecmāšu punktā.

Ģimenes ārsts, feldšeris uzklausa pacienta sūdzības, izvērtē pacienta veselības stāvokli un to, kādas pārbaudes un izmeklējumus nepieciešams veikt, lai uzstādītu saslimšanas diagnozi un nozīmē ārstēšanu.

Ģimenes ārsts praksē strādā kopā ar māsu vai ārsta palīgu. Prakses komanda nodrošina gan individuālu slimību profilaksi, gan nepieciešamo ārstēšanu un pacientu aprūpi.

Ārpus darba laika medicīnisko palīdzību var saņemt:

- ◆ zvanot uz ģimenes ārstu konsultatīvo tālruni 66016001;
- ◆ elektroniski sazinoties ar Ģimenes ārstu konsultatīvā tālruņa mediķiem:
  - e-pasts: medkonsultacija@gmail.com,
  - Skype: medkonsultacija,
  - MSN Messenger: medkonsultacija@hotmail.lv;
- ◆ apmeklējot dežūrārstu;
- ◆ dodoties uzsteidzamās palīdzības punktu;
- ◆ vērsties slimnīcas uzņemšanas nodaļā.

Zini savas tiesības

Dzīvībai kritiskos gadījumos jāzvina Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienestam - 113!

Ģimenes ārsts pacientam var izsniegt nosūtījumu medicīnisku pakalpojumu saņemšanai. Pakalpojumi tiek sniegti:

- ◆ **ambulatori, kad pacients veic izmeklējumu ārstniecības iestādē un pēc tam atgriežas savā dzīves vietā** (piemēram, ārsta speciālista konsultācija, laboratoriskais izmeklējums, diagnostiskais izmeklējums);
- ◆ **stacionāri, kad pacients atrodas slimnīcā** un tiek nodrošināta diennakts pacienta novēršana un ārstniecība (piemēram, ķirurģiska manipulācija, rehabilitācija).

Veselības aprūpes pakalpojumus sniedz ārstniecības iestādēs.

Valsts apmaksātie pakalpojumi

Valsts apmaksātus pakalpojumus var saņemt ārstniecības iestādēs, kuras ir noslēgušas līgumu ar Nacionālo veselības dienestu par valsts apmaksātu pakalpojumu sniegšanu.

Ar ārstniecības iestāžu sarakstu, kas sniedz valsts apmaksātus medicīniskos pakalpojumus var iepazīties:

- ◆ www.vmnvd.gov.lv > Veselības aprūpes pakalpojumi > Līgumiestāžu saraksts;
- ◆ zvanot uz Nacionāla veselības dienesta bezmaksas informatīvo tālruni 80001234 (darba dienās no plkst. 8.30 līdz 17.00).

Var jautāt ārstniecības iestādē, vai nozīmētais pakalpojums tiek apmaksāts no valsts.

Saņemot nosūtījumu valsts apmaksātam medicīnas pakalpojumam, pacients var brīvi izvēlēties ārstniecības iestādi pakalpojuma saņemšanai, neatkarīgi no pilsētas, kurā dzīvo vai ārstniecības iestādes, kurā strādā ģimenes ārsts, jo vienus un tos pašus valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus piedāvā vairākas ārstniecības iestādes.

Gaidīšanas laiks uz veselības aprūpes pakalpojumiem dažādās ārstniecības iestādēs ir atšķirīgs. Ja valsts apmaksāta veselības aprūpes pakalpojuma saņemšanai vienā ārstniecības iestādē jāgaida rindā, pacientam ir tiesības vērsties citā ārstniecības iestādē, kurā gaidīšanas rindas nav vai tā ir mazāka.

Aktuālāko informāciju par rindu garumiem var noskaidrot, sazinoties ar konkrētas ārstniecības iestādes reģistratūru vai ārstniecības iestādes mājaslapā.

Mainot lēmumu saņemt valsts apmaksāto pakalpojumu konkrētā ārstniecības iestādē, ieteicams sazināties ar iestādi un informēt par nepieciešamību atcelt veikto pierakstu. Šādi uzlabojas pakalpojumu sniegšanas plānošana un atcelto pieraksta laiku varēs izmantot kāds cits patients.

Bez nosūtījuma var vērsties pie zemāk minētiem speciālistiem:

- ◆ ginekologs;
- ◆ oftalmologs;
- ◆ pediatrs;
- ◆ bērnu ķirurgs;
- ◆ onkologs, ja patients slimo ar onkoloģisku slimību;
- ◆ endokrinologs, ja patients slimo ar cukura diabētu;
- ◆ dermatovenerologs, ja patients slimo ar seksuāli transmisīvajām slimībām;
- ◆ pneimonologs, ja patients slimo ar tuberkulozi;
- ◆ psihiatrs, ja patients slimo ar psihisku slimību;
- ◆ narkologs, ja patients slimo ar alkohola, narkotisko vai psihotropo vielu atkarību;
- ◆ infektologs, ja slimo ar humānā imūndeficīta vīrusa infekciju.

Profilakse

Profilakse ir pasākumu komplekss, kas nodrošina **cilvēku veselības** saglabāšanu un slimību savlaicīgu diagnostiku.

Valsts apmaksāta ģimenes ārsta profilaktiskā apskate

Ja gada laikā nav apmeklēts ģimenes ārsts sakarā ar kādu saslimšanu, tad šī gada laikā var doties uz **bezmaksas profilaktisko apskati** pie ģimenes ārsta.

Profilaktiskās apskates laikā ģimenes ārsts uzklausa sūdzības, izvērtē veselības stāvokli un nepieciešamības gadījumā veic:

- ◆ ķermeņa svara, garuma, ādas un gļotādu stāvokļa pārbaudi;
- ◆ mutes dobuma apskati;
- ◆ kakla, padušu, cirkšņu limfmezglu apskati un iztaustīšanu;
- ◆ vairogdziedzera stāvokļa novērtēšanu;
- ◆ krūšu dziedzera izskata novērtēšanu un iztaustīšanu;
- ◆ asinsspiediena, pulsa, ķermeņa temperatūras noteikšanu;
- ◆ sirdsdarbības un plaušu izklausīšanu;
- ◆ vēdera iztaustīšanu;
- ◆ taisnās zarnas iztaustīšanu pacientiem pēc 50 gadu vecuma;
- ◆ redzes, dzirdes, psihes, jušanas, kustību un neiroloģisko funkciju izvērtēšanu.

Lai veiktu profilaktisko apskati, laicīgi jāsaazinās ar ģimenes ārsta praksi un jāvienojas par ērtāko vizītes dienu un laiku!

Valsts apmaksātas vēža profilaktiskās pārbaudes

◆ Dzemdes kakla profilaktiskā pārbaude

Uzaicinājuma vēstules pārbaudes veikšanai tiek izsūtītas sievietēm, sasniedzot 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58, 61, 64, 67 gadu vecumu (vienu reizi 3 gados).

Saņemot uzaicinājuma vēstuli, jādodas pie ginekologa, kurš sniedz valsts apmaksātas konsultācijas. Veicot pierakstu pie ārsta, ir jāinformē, ka saņemta uzaicinājuma vēstule. Vēršoties pie ginekologa, kurš nav līgumattiecībās ar valsti - par ārsta apmeklējumu jāmaksā atbilstoši maksas pakalpojumu cenrādīm, bet laboratoriskā izmeklēšana būs valsts apmaksāta.

◆ Krūšu profilaktiskā pārbaude

Uzaicinājuma vēstules pārbaudes veikšanai tiek izsūtītas sievietēm, sasniedzot 50, 52, 54, 56, 58, 60, 62, 64, 66, 68 gadu vecumu (vienu reizi 2 gados).

Saņemot uzaicinājuma vēstuli, mamogrāfijas izmeklējumu veic kādā no ārstniecības iestādēm, kuras ir norādītas uzaicinājumā vai Nacionālā veselības dienesta mājas lapas www.vmnvd.gov.lv > Vēža savlaicīgas atklāšanas programma.

◆ Zarnu profilaktiskā pārbaude

Pārbaude ietver slēpto asiņu izmeklējumu no fēcēm no trīs sekojošām vēdera izejām sievietēm un vīriešiem no 50 gadu vecuma (vienu reizi gadā). Lai veiktu pārbaudi, ir jāvēršas pie ģimenes ārsta, kas var izsniegt nepieciešamo [testa komplektu vai nosūtīt uz laboratoriju un pastāstīs, kā to veikt.](#)

Pacientu maksājumi

Par valsts apmaksātiem veselības aprūpes pakalpojumiem jāveic **pacientu iemaksas**. Tā ir daļa no medicīniskā pakalpojuma kopējām izmaksām - lielāko daļu sedz valsts.

Pacienta iemaksas:

- ◆ par apmeklējumu pie ģimenes ārsta - LVL 1,00;
- ◆ par ārsta speciālista apmeklējumu un konsultāciju - LVL 3,00;
- ◆ par ārstēšanos dienas stacionārā (par katru dienu) - LVL 5,00;
- ◆ par ambulatori un dienas stacionārā veiktajām operācijām (par katru veikto operāciju) - LVL 3,00.

Pacienta iemaksas slimnīcā:

- ◆ par ārstēšanos slimnīcā (sākot ar otro dienu) - LVL 9,50;
- ◆ par medicīnisko rehabilitāciju stacionārā (sākot ar otro dienu) - LVL 9,50;
- ◆ par ārstēšanos aprūpes slimnīcās un slimnīcu aprūpes nodaļās - LVL 5,00;
- ◆ par ārstēšanos ar onkoloģijas un onkohematoloģijas diagnozēm (jebkurā slimnīcā) - LVL 5,00;
- ◆ par ārstēšanos no alkohola, narkotisko, psihotropo un toksisko vielu atkarības - LVL 5,00.

Ja slimnīcā veic ķirurģisku operāciju, tad papildus ārstniecības iestāde var iekasēt līdzmaksājumu ne vairāk kā LVL 30 par vienā stacionēšanās reizē operāciju zālē veiktajām ķirurģiskajām manipulācijām.

Zini savas tiesības

Ar citām valsts noteiktām pacientu iemaksām var iepazīties:

- ◆ www.vmnvd.gov.lv > Veselības aprūpes pakalpojumi > Pacienta iemaksas;
- ◆ zvanot Nacionāla veselības dienesta bezmaksas informatīvo tālruni 80001234 (darba dienās no plkst. 8.30 līdz 17.00).

Svarīgi!

Par ikviena maksājuma veikšanu jāsaņem maksājumu apliecinājošu dokumentu - čeku vai stingrās uzskaites kvīti, ko vēlāk var iesniegt Valsts ieņēmuma dienestā, lai saņemtu nodokļu atmaksu par gada tēriņiem medicīnā.

Kopējā pacientu iemaksu summa, ko maksā pacients par katru ārstēšanās gadījumu slimnīcā, nedrīkst pārsniegt LVL 250.

Pacienta iemaksu kopējā summa viena kalendārā gada laikā nevar pārsniegt LVL 400. Ja tā tiek pārsniegta, tad jāgriežas Nacionālā veselības dienesta teritoriālā nodaļā ar maksājumu dokumentiem pēc izziņas, kas turpmāk kalendārā gadā atbrīvo no pacientu iemaksas maksājumiem, jo tos sedz valsts.

Papildus informācija pieejama:

www.vmnvd.gov.lv > Veselības aprūpes pakalpojumi > Pacienta iemaksas > Atbrīvojums no pacienta iemaksām.

Atsevišķas iedzīvotāju grupas ir atbrīvotas no pacientu iemaksas veikšanas, jo to sedz valsts.

Iedzīvotāji, kuri ir atbrīvoti no pacienta iemaksām:

- ◆ politiski represētās personas, Nacionālās pretošanās kustības dalībnieki un Černobiļas atomelektrostacijas avārijas seku likvidācijā cietušās personas;
- ◆ I grupas invalīdi;
- ◆ tuberkulozes slimnieki un pacienti, kuriem veic izmeklējumus tuberkulozes noteikšanai;
- ◆ psihiski slimas personas, saņemot psihiatrisko ārstēšanu;
- ◆ personas, kuras saņem veselības aprūpes pakalpojumus Noteikumu Nr. 1046. 4. pielikumā minēto infekcijas slimību gadījumos;
- ◆ pacienti, saņemot ilgstošu plaušu mākslīgo ventilāciju mājas apstākļos;
- ◆ personas, kuras saņem paliatīvo un veselības aprūpi mājās;
- ◆ trūcīgas personas, kas par tādām atzītas saskaņā ar normatīvajiem aktiem par kārtību, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par trūcīgu;
- ◆ valsts sociālās aprūpes centru un pašvaldību pansionātu (centru) aprūpē esošās personas;
- ◆ visi iedzīvotāji, kuriem veic profilaktiskās apskates un izmeklējumus (bērnu profilaktiskā veselības aprūpe, vēža profilakse) normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā;
- ◆ visi iedzīvotāji, kuriem veic vakcināciju vakcinācijas kalendāra ietvaros, pasīvo imūnterapiju, kā arī vakcināciju pret gripu atbilstoši noteikumiem par ambulatorajai ārstēšanai paredzēto zāļu un medicīnisko ierīču iegādes izdevumu kompensācijas kārtību.

Papildus informācija pieejama:

- ◆ www.vmnvd.gov.lv > Veselības aprūpes pakalpojumi > Pacienta iemaksas > No pacienta iemaksām atbrīvotās iedzīvotāju grupas

Personalizēta informācija par valsts apmaksātiem pakalpojumiem katram iedzīvotājiem ir pieejama:

- ◆ www.latvija.lv > e-pakalpojumi > medicīniskie pakalpojumi, ārstniecība, medikamenti, veselīgs dzīves veids, veselības apdrošināšana, pakalpojumi invalīdiem > mani valsts apmaksātie veselības pakalpojumi.

Lai iegūtu šo informāciju, nepieciešams autorizēties. To ir iespējams izdarīt ar SEB, Swedbank, Norvik, Citadele, Nordea, DNB banku autentifikācijas rīkiem (lietotājvārdu, paroli).

Veselības aprūpes pakalpojumu kvalitāte

Veselības inspekcija īsteno valsts pārvaldes funkcijas veselības nozares uzraudzībā un kontrolē, lai nodrošinātu nozari regulējošo normatīvo aktu prasību ievērošanu un izpildi.

Veselības inspekcijā var vērties ar iesniegumu vai telefoniski.

Veselības inspekcija

Klijānu ielā 7, Rīgā, LV-1012

Informatīvais tālrunis: 67819671.

- ◆ Medicīniskās aprūpes kvalitāte un darbības ekspertīzes jautājumi 67221244.
- ◆ Valsts garantētie pakalpojumi: pacientu maksājumi, informācijas un medicīnisko pakalpojumu pieejamība ārstniecības iestādēs un to darba organizācija, valsts kompensējamie medikamenti 67081611.

Zini savas tiesības

Veselības aprūpe ārpus Latvijas

Eiropas veselības apdrošināšanas karte (EVAK) ir visu ES un Eiropas Ekonomikas zonas dalībvalstu, kā arī Šveices Konfederācijai kopīgs dokuments, kas apliecina šo valstu iedzīvotāju tiesības saņemt valsts apmaksātu neatliekamo un nepieciešamo veselības aprūpi tādā pašā apjomā, kādā tā ir nodrošināta attiecīgās valsts iedzīvotājiem.

EVAK karte

EVAK karti var saņemt:

- ◆ Personīgi ierodoties kādā no Nacionālā veselības dienesta teritoriālajām nodaļām (veidlapu var saņemt un aizpildīt klātienē!).
- ◆ Nosūtot pa pastu Nacionālajam veselības dienestam aizpildītu un parakstītu EVAK pieteikuma veidlapu. Ja vēlaties EVAK saņemt pa pastu, veidlapas 7. punktā jānorāda precīza Jūsu adrese. Veidlapa jānosūta pa pastu uz kādu no Nacionālā veselības dienesta teritoriālajām nodaļām. Pēc pieteikuma saņemšanas EVAK karte tiek izsūtīta kā ierakstītā vēstule uz iedzīvotāja norādīto adresi.
- ◆ Elektroniski aizpildītu EVAK pieteikuma veidlapu var iesniegt (sūtot uz e-pastu) - tikai, ja veidlapa parakstīta ar drošu elektronisko parakstu. Aizpildīta un parakstīta veidlapa jānosūta uz e-pastu nvd@vmnvd.gov.lv.

Pacientu tiesības

Tiesības uz informāciju

- ◆ Pacientam ir tiesības uz informāciju par veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas iespējām un veselības aprūpes **pakalpojumu apmaksas kārtību**.

Šī informācija ir publiski pieejama ārstniecības iestādē.

- ◆ Pacientam ir **tiesības zināt ārstējošo ārstu** un citu veselības aprūpes procesā iesaistīto ārstniecības personu **vārdu, uzvārdu**, amatu, profesiju, **specialitāti un kvalifikāciju**.

Jums ir tiesības jautāt, kā sauc ārstējošo ārstu.

- ◆ Pacientam ir tiesības saņemt no ārstējošā ārsta **informāciju par savu veselības stāvokli** (slimības diagnozi, tās prognozējamo attīstības gaitu, ārstēšanas un rehabilitācijas plānu, prognozi sekām, profilaksi).
- ◆ Pacientam ir tiesības saņemt informāciju par ārstniecību arī no citām viņa ārstniecībā iesaistītām ārstniecības personām, atbilstoši to kompetencei.

Droši drīkst vaicāt māsiņām par ievadītiem medikamentiem, veicamajām procedūrām u.t.t..

Zini savas tiesības

- ◆ **Informācija sniedzama pacientam saprotamā formā**, izskaidrojot medicīniskos terminus un ņemot vērā pacienta vecumu, briedumu un pieredzi.

Ja ārsta sniegtā informācija nav saprotama, var droši pāriautāt.

- ◆ Pacientam ir **tiesības pēc ārstniecības saņemt**:
  - **informāciju par viņam sniegtajiem ārstniecības pakalpojumiem** un veiktajiem diagnostiskajiem izmeklējumiem;
  - funkcionēšanas novērtējumu rezultātus (izrakstus, norakstus un kopijas);
  - **norādījumus un rekomendācijas attiecībā uz turpmāko ārstniecību un sociālajiem pakalpojumiem**;
  - ja tas nepieciešams pacienta veselības stāvokļa dēļ, **saņemt nosūtījumu uz citu ārstniecības iestādi ārstniecības turpināšanai**.

Saņemot izrakstu, pārliecinieties, vai jums ir saprotams, kas jums jā dara turpmāk.

Piekrišana uz ārstniecību vai atteikšanās no tās

- ◆ Ārstniecība ir pieļaujama, ja pacients devis tai piekrišanu. Pacientam ir tiesības pirms piekrišanas došanas uzdot jautājumus un saņemt atbildes.
- ◆ Ja piekrišana dota rakstveidā, pacients apstiprina to ar savu parakstu, norādot datumu un laiku. Rakstveida piekrišanu pievieno viņa medicīniskajam dokumentam.

Svarīgi ir pārliecināties, vai saprotat informāciju, ko parakstāt!

Zini savas tiesības

- ◆ Pacientam ir tiesības atteikties no ārstniecības pirms tās uzsākšanas, no ārstniecībā izmantojamās metodes, neatsakoties no ārstniecības kopumā, vai **atteikties no ārstniecības tās laikā.**

Tiesības iepazīties ar medicīniskiem dokumentiem

- ◆ Pacientam ir **tiesības iepazīties ar saviem medicīniskajiem dokumentiem.**

Viņam ir tiesības pieprasīt un saņemt izrakstus, norakstus un kopijas atbilstoši ārstniecības iestādē apstiprinātajam cenrādī.

Izrakstus, norakstus un kopijas pacients saņem triju darbdienu laikā no attiecīgā pieprasījuma iesniegšanas dienas.

Pacients var pieprasīt, lai ārstējošais ārsts **izdara papildinājumus vai labojumus medicīniskajos dokumentos, ja viņš pamatoti uzskata, ka informācija ir neprecīza vai kļūdaina.**

Medicīniskie dokumenti - jebkuras rakstveidā, radiodiagnostiskās filmās vai elektroniskā formā fiksētas ziņas par pacientu, viņa veselības stāvokli, slimības diagnozi un prognozi, lietotajām profilakses, diagnostikas un ārstēšanas metodēm, kā arī diagnostikas un ārstniecības rezultātiem.

Pacientu pienākumi

- ◆ Pacientam ir **pienākums rūpēties par savu veselību.**
- ◆ Ja pacienta veselības stāvoklis to pieļauj, viņam ir **pienākums aktīvi iesaistīties ārstniecībā** un savu iespēju un zināšanu robežās sniegt ārstējošam ārstam informāciju:
  - kas nepieciešama ārstniecības nodrošināšanai;
  - par savām slimībām, kas var apdraudēt citu personu dzīvību vai veselību;
  - par iepriekš dotajām piekrišanām un atteikumiem attiecībā uz ārstniecību;
  - par ārstniecības laikā notikušajām veselības stāvokļa izmaiņām.
- ◆ Pacientam ir **saistoši ārstniecības iestādes iekšējās kārtības noteikumi un ārstniecības personas norādījumi.** Pacientam ir pienākums samaksāt par saņemtajiem veselības aprūpes pakalpojumiem kārtībā, kāda noteikta normatīvajos aktos par veselības aprūpes organizēšanu un finansēšanu.
- ◆ Reģistrējoties ārstniecības iestādē vai saņemot ārstniecību pēc ārstniecības personas pieprasījuma, pienākums **uzrādīt personu apliecinošus dokumentus.**
- ◆ Īstenojot savas tiesības, pacientam un personai, kas pārstāv pacientu, ir **pienākums cienīt citu pacientu tiesības.**

Medicīniskie dokumenti ir svarīgi gan pacientam, gan ārstniecības personām!

Pacientu ombuds

- ◆ Pacientu Ombuds ir neatkarīga organizācija, kas kopš 2008. gada:
  - **konsultē;**
  - **palīdz rast risinājumus, sniedz ieteikumus veselības aprūpes organizācijas, kvalitātes un pacientu tiesību jautājumos gan pacientiem, gan mediķiem** un nozares speciālistiem.

- ◆ Pacientu Ombuda darbības pamatā ir **mērķis būt par neatkarīgu un lēmumos patstāvīgu profesionālu instrumentu veselības aprūpes sistēmā**. Sūdzību un problēmu situācijās pacientu ombuds vēlas veicināt tādu sabiedrības attieksmi, kas saredz iespēju mācīties no kļūdām un veikt uzlabojumus tā vietā, lai tikai sodītu vainīgo.

Adrese:

**Hipokrāta iela 2 („Gaiļezera” Plānveida
uzņemšanas nodaļa, 106. telpa),
Rīga, LV-1038**

Tālrunis: (+371) 28 646 268,

E-pasts: ombuds@pacientuombuds.lv

Zini savas tiesības sociālajā palīdzībā

Aija Barča

praktiskā maģistre sociālajā darbā

Šogad lēni un negribīgi Latvijā ienāk pavasaris un ziema negrib zaudēt savas pozīcijas.

Tieši tikpat negribīgi un lēni mūs pamet pēdējā ekonomiskā krīze.

Dzirdam, ka ekonomika attīstās, aug iekšzemes kopprodukts uz katru iedzīvotāju, daudz vairāk preču eksportējam, vairāk kravu pārkraujam mūsu ostās, bet iedzīvotāji savos maciņos šīs labās pārmaiņas vēl neredz.

Valstī noteikto pensiju saņēmēji, kuru skaits pārsniedz pusmiljonu iedzīvotāju, un valsts pabalstu saņēmēji tikai neliela daļa jūt uzlabojumus.

Seniori, kuru pensija pārsniedz deviņdesmit latus mēnesī, nevar pretendēt uz trūcīgas personas statusu, kas dod iespēju saņemt atvieglojumus veselības aprūpē. Atšķirīgas ir arī pašvaldību iespējas, nosakot maznodrošinātas personas statusu, lai piešķirtu dzīvokļa pabalstu.

Vienlaikus senioru nevalstiskās organizācijas gan valstī, gan atsevišķās pašvaldībās ir tās, kurām interesē valstī notiekošais un kuras sadarbībā ar valsts un pašvaldību institūcijām var izteikt un izsaka konstruktīvus priekšlikumus gan sociālās nodrošināšanas,

Zini savas tiesības

sociālās aprūpes, sociālās apdrošināšanas un sociālās palīdzības uzlabošanai.

Sociālā palīdzība Latvijā ir definēta divos likumos:

- likumā „Par sociālo drošību”

(spēkā no 1995. gada 5. oktobra)

- likumā „Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums”

(spēkā no 2003. gada 1. janvāra)

- ◆ Personai, kura saviem spēkiem nespēj nodrošināt sevi vai pārvarēt īpašas dzīves grūtības un kura nesaņem ne no viena cita pietiekamu palīdzību, ir tiesības uz personisku vai materiālu palīdzību, kas atbilst tās vajadzībām, dod iespēju pašpalīdzībai un veicina tās iesaistīšanos sabiedrības dzīvē.

(Likuma „Par sociālo drošību” 11. pants)

- ◆ (1) Tiesības saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību ir Latvijas pilsoņiem, nepilsoņiem un ārzemniekiem, kuriem piešķirts personas kods, izņemot personas, kuras ir saņēmušas termiņuzturēšanās atļauju.

(2) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības saņemšanas kārtību nosaka Ministru Kabinets un pašvaldību domes.

(Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 3. pants)

Zini savas tiesības

- ◆ **Sociālā palīdzība** ir naudas vai mantiskais pabalsts, kura piešķiršana balstās uz materiālo resursu novērtēšanu personām (ģimenēm), kurām trūkst līdzekļu pamatvajadzību apmierināšanai.

*(Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma
1. panta 17. punkts)*

Pamatvajadzības - ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe, obligātā izglītība.

*(Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma
1. panta 11. punkts)*

Sociālās palīdzības saņēmēji Latvijā ir personas, kuras pārstāv daudzas sociālās grupas. Tās ir sievietes, ģimenes, cilvēki ar invaliditāti, seniori un citas sociālās grupas.

Sociālo grupu „seniori” varam sagrupēt šādi:

- ◆ ģimene, kurā dzīvo divi seniori;
- ◆ vientuļi seniori;
- ◆ seniori, kuriem ir bērni, bet viņi dzīvo citā pašvaldībā;
- ◆ seniori, kuru bērni nedzīvo Latvijā;
- ◆ seniori, kuri dzīvo pašvaldības dzīvojamajā fondā u.c..

Katra pašvaldība, pieņemot lēmumus par sociālo atbalstu senioriem, var minētās sociālās grupas pārstāvjus grupēt arī citādi.

Zini savas tiesības

Vislabāk tas redzams pašvaldību saistošajos noteikumos „Par dzīvokļa pabalstu”.

Latvijā sociālās drošības sistēma darbojas saskaņā ar šādiem pamatprincipiem:

- ◆ atšķirīgas attieksmes aizliegums;
- ◆ solidaritāte;
- ◆ sociālā apdrošināšana un palīdzība;
- ◆ profilakse;
- ◆ pašpārvalde;
- ◆ individuāla pieeja.

(Likuma „Par sociālo drošību” 2. pants.)

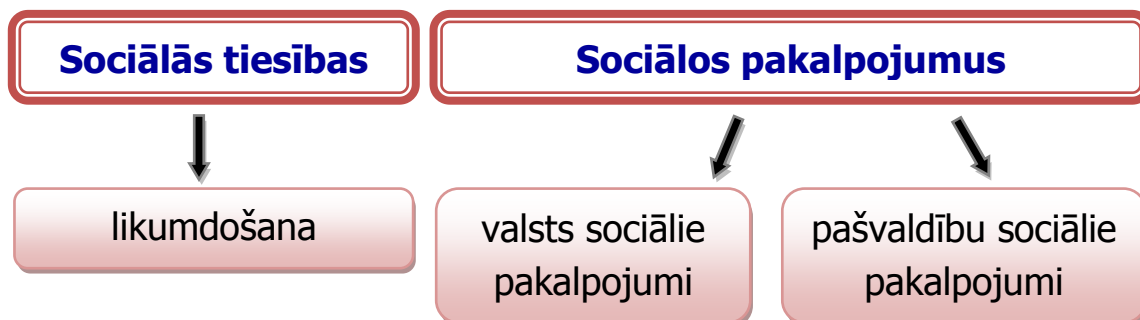
Ir svarīgi, lai gan valsts, gan pašvaldību Sociālie dienesti, izvērtējot personu materiālo stāvokli un piešķirot sociālo palīdzību, stingri ievērotu visus sešus sociālās drošības pamatprincipus.

Izprotot mūsu valstī noteikto sociālās drošības sistēmu, senioru nevalstiskajām organizācijām ir vieglāk sadarboties ar valsts un pašvaldību institūcijām. Tādēļ ir svarīgi saprast, kā darbojas sociālās drošības sistēma.

Zini savas tiesības

Sociālās drošības sistēma nodrošina:

Skatoties uz valsti kopumā, mēs varam definēt un uzskatāmi parādīt valsts sociālo modeli:

- Sociālā nodrošināšana** → (balstīta uz sociālās apdrošināšanas iemaksām)
- Piešķir un izmaksā valsts vecuma pensiju
  - Piešķir un izmaksā invaliditātes pensiju
  - Piešķir un izmaksā apgādnieka zaudējuma pensiju
  - Slimības gadījumā piešķir un izmaksā slimības pabalstu
  - Bezdarba gadījumā piešķir un izmaksā bezdarbnieka pabalstu
  - Piešķir un izmaksā vecāku pabalstu

Zini savas tiesības

Minētos atbalsta pasākumus administrē Valsts sociālās
apdrošināšanas aģentūra (VSAA)

Valsts sociālie pabalsti

Vienreizējie pabalsti:

- bērna piedzimšanas pabalsts, ko izmaksā vienam no bērna vecākiem
- apbedīšanas pabalsts, ko izmaksā fiziskai personai vai juridiskai personai, kas uzņēmusies apbedīšanu
- pabalsts mirušā laulātajam
- pabalsts bērna adoptētājam neatkarīgi no bērna vecuma (pašreiz LVL 1000) u.c.

Ikmēneša pabalsti:

- Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts, ko piešķir un izmaksā bērniem invalīdiem neatkarīgi no piešķirtās invaliditātes grupas (pašreiz LVL 75 mēnesī)
- ģimenes valsts pabalsts
- (pašreiz par katru bērnu LVL 8 mēnesī, ar 2014. gadu - par pirmo bērnu LVL 8, par otro bērnu LVL 16, par trešo un katru nākamo bērnu LVL 24 mēnesī)
- piemaksa par bērnu invalīdu pie ģimenes valsts pabalsta LVL 75 mēnesī
- bērna kopšanas pabalsts
- atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu
- atlīdzība par audžuģimenes pienākumu pildīšanu u.c. pabalsti.

Zini savas tiesības

Minētos atbalsta pasākumus administrē
Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra (VSAA).
VSAA ir izveidojusi konsultāciju centru, kur konsultācijas var saņemt
pa e-pastu: konsultācijas@VSAA.lv.

Pašvaldību sociālie pabalsti

➔ • garantētā minimālā ienākuma
pabalsts (GMI), kura minimālo
apmēru nosaka Ministru Kabinets.

	Pabalsts bērnam	Pabalsts pieaugušai personai
2012. gads	45 LVL	40 LVL
2013. gads	35 LVL	35 LVL

Pašvaldības nosaka trūcīgas personas vai ģimenes statusu, kas noteikts kā ienākums pēc nodokļu nomaksas LVL 90 mēnesī katrai personai. Statusu ieguvušai personai vai ģimenei pašvaldības Sociālais dienests izsniedz speciālu izziņu, kas dod tiesības saņemt atvieglojumus. Piemēram, šīs personas ir atbrīvotas no maksas par ģimenes ārsta apmeklējumiem, no maksas par ārstēšanos slimnīcā. Izdevumus sedz no valsts budžeta.

Dzīvokļa pabalsts

Katra pašvaldība izstrādā saistošos noteikumus, kur ir precīzi norādītas sociālās grupas, kas var saņemt pabalstu. Līdz ar to pašvaldības nosaka maznodrošinātā statusu. Noteikumi

Zini savas tiesības

dažādās pašvaldībās ir atšķirīgi.

Zini savas tiesības

Citi pašvaldību pabalsti,

kas tiek noteikti atbilstoši pašvaldības budžeta iespējām.

Biežāk noteiktie sociālās palīdzības pabalsti pašvaldībās:

- ◆ pabalsts izglītībai;
- ◆ pabalsts aprūpei;
- ◆ pabalsts ārkārtas situācijā;
- ◆ pabalsts ģimenei sakarā ar bērna piedzimšanu;
- ◆ pabalsts pensionāru godināšanai;
- ◆ pabalsts medicīnas pakalpojumu apmaksai;
- ◆ pabalsts bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem;
- ◆ pabalsts no ieslodzījumu vietām atbrīvotām personām.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums

14. pants.

Labklājības ministrijas uzdevumi

Labklājības ministrijas uzdevumi sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā ir šādi:

- 1) izstrādāt valsts politiku sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā, kā arī organizēt un koordinēt tās īstenošanu;
- 2) organizēt šā likuma 9.¹ un 13. pantā minēto sociālo pakalpojumu sniegšanai piešķirto valsts budžeta līdzekļu administrēšanu;
- 3) (izslēgts ar 08.07.2011. likumu);
- 4) pārraudzīt šā likuma īstenošanu, kontrolēt sociālo pakalpojumu sniegšanu regulējošo normatīvo aktu ievērošanu, kā arī sociālo pakalpojumu kvalitāti un sociālo pakalpojumu sniedzēju atbilstību normatīvo aktu prasībām un administratīvi sodīt sociālo pakalpojumu sniedzējus par izdarītajiem pārkāpumiem.

(07.05.2009. likuma redakcijā ar grozījumiem, kas izdarīti ar 08.07.2011. likumu, kas stājas spēkā 01.01.2012.)

12. pants.

Pašvaldības sociālā dienesta pienākumi un tiesības

(1) Pašvaldības sociālā dienesta pienākumi ir šādi:

- 1) sniegt personai informāciju par tiesībām saņemt sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību un to sniegšanas kārtību;
- 2) informēt personu, kas pieprasījusi sociālo pakalpojumu vai sociālo palīdzību, par pieņemto lēmumu un atteikuma gadījumā rakstveidā norādīt atteikuma iemeslus, kā arī lēmuma pārsūdzēšanas termiņus un kārtību;
- 3) sniegt personai psihosociālu vai materiālu, vai psihosociālu un materiālu palīdzību, lai sekmētu krīzes situācijas pārvarēšanu un veicinātu šīs personas iekļaušanos sabiedrībā.

(2) Pašvaldības sociālajam dienestam ir pienākums sniegt informāciju un konsultācijas personai saprotamā veidā.

(3) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniedzējiem ir tiesības pieprasīt un bez maksas saņemt ziņas par personas funkcionālo traucējumu raksturu un pakāpi, aizgādības tiesību realizāciju, bērna tiesisko un mantisko stāvokli, aizbildnības un aizgādības jautājumiem, ienākumiem un piederošajiem

Zini savas tiesības

īpašumiem, ja šīs ziņas nepieciešamas, lai pieņemtu lēmumu par sociālā pakalpojuma vai sociālās palīdzības sniegšanu.

(4) Pašvaldības sociālajam dienestam ir tiesības tos darbspējīgos klientus, kuri saņem sociālo palīdzību vismaz trīs mēnešus pēc kārtas, izņemot šā likuma 37. panta pirmās daļas 1., 2., 3. un 4. punktā minētās personas, iesaistīt:

- 1) darba un sociālo prasmju saglabāšanas, atjaunošanas un apgūšanas pasākumos (līdz divpadsmit stundām nedēļā, sadalot tās pa vairākām nedēļas dienām), kas rada labumu sabiedrībai un neaizvieto pašvaldības funkciju veicējus. Minētos pasākumus īsteno pašvaldībās, biedrībās vai nodibinājumos bez nolūka gūt peļņu. Pašvaldības sociālais dienests slēdz līgumu ar darbspējīgo klientu, līgumā paredzot pasākumu vietu, laiku, abu pušu tiesības, pienākumus un atbildību;
- 2) darbos pašvaldības teritorijā, slēdzot darba līgumu uz noteiktu laiku ar darbspējīgo klientu.

(5) Pašvaldības sociālajam dienestam ir tiesības iesaistīt klientu tādos pasākumos, kas neizslēdz iespēju aprūpēt bērnu invalīdu vai pirmsskolas vecuma bērnu, vai citu apgādājamo, ja nav citas iespējas nodrošināt aprūpi, piedalīties rehabilitācijas pasākumos vai Nodarbinātības valsts aģentūras organizētajos pasākumos, stāties darba tiesiskajās attiecībās vai gūt ienākumus no darba.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 17.06.2004., 07.05.2009. un 15.12.2011. likumu, kas stājas spēkā 30.12.2011.)

Zini savas tiesības

Zini savas tiesības

5. pants.

Sociālās palīdzības sniegšanas pamatprincipi

(1) Sociālo palīdzību klientam sniedz, pamatojoties uz viņa materiālo resursu - ienākumu un īpašuma novērtējumu, individuāli paredzot katra klienta līdzdarbību.

(2) Līdz 2011. gada 31. decembrim, novērtējot klienta materiālos resursus, par ienākumiem neuzskata bērna kopšanas pabalstu, piemaksu pie bērna kopšanas pabalsta vai vecāku pabalstu par dvīņiem vai vairākiem vienās dzemdībās dzimušiem bērniem, pirmos 50 latus no vecāku pabalsta, piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu, bērna invalīda kopšanas pabalstu, pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana, pabalstu ar celiakiju slimam bērnam, pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai invalīdam, kuram ir apgrūtināta pārvietošanās, bērna piedzimšanas pabalstu, apbedīšanas pabalstu, bezdarbnieka stipendiju profesionālās apmācības, pārkvalifikācijas vai kvalifikācijas paaugstināšanas laikā, kā arī neformālās izglītības ieguves laikā.

(3) Novērtējot klienta materiālos resursus:

- 1) ņem vērā ienākumus, kas veidojas pēc nodokļu samaksas;
- 2) par ienākumiem neuzskata piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta par bērnu invalīdu, bērna invalīda kopšanas pabalstu, pabalstu invalīdam, kuram nepieciešama kopšana,

Zini savas tiesības

pabalstu par asistenta izmantošanu, pabalstu transporta izdevumu kompensēšanai invalīdam, kuram ir apgrūtināta pārvietošanās, pabalstu ar celiakiju slimam bērnam, pabalstus bērna piedzimšanas un personas nāves gadījumā, kā arī šajā likumā noteiktos pašvaldības sociālās palīdzības pabalstus.

(29.10.2009. likuma redakcijā ar grozījumiem, kas izdarīti ar 15.12.2011. likumu, kas stājas spēkā 30.12.2011.)

35. pants.

Sociālās palīdzības pabalstu veidi

(1) Pašvaldība no pamatbudžeta izmaksā pabalstu garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļa pabalstu.

(2) Pašvaldība, neizvērtējot personas (ģimenes) ienākumus, var piešķirt personai (ģimenei) vienreizēju pabalstu ārkārtas situācijā, ja stihiskas nelaimes vai iepriekš neparedzamu apstākļu dēļ tā nespēj apmierināt savas pamatvajadzības.

(3) Ja ir apmierināts pamatots pašvaldības iedzīvotāju pieprasījums pēc pabalsta garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļa pabalsta, pašvaldība, izvērtējot ģimenes (personas) ienākumus, ir tiesīga no pašvaldības pamatbudžeta izmaksāt arī citus pabalstus ģimenes (personas) pamatvajadzību apmierināšanai.

(4) Šā panta trešajā daļā minēto pabalstu veidu, apmēru, izmaksas kārtību un personas, kuras ir tiesīgas saņemt šos pabalstus, reglamentē pašvaldības saistošajos noteikumos.

(5) Dzīvokļa pabalsta apmēru, izmaksas kārtību un personas, kuras ir tiesīgas saņemt šo pabalstu, reglamentē pašvaldības saistošajos noteikumos.

(Ar grozījumiem, kas izdarīti ar 25.11.2004., 18.09.2008. un 29.10.2009. likumu, kas stājas spēkā 01.12.2009.)

Zini savas tiesības

Iniciatīvas

senioru sociālekonomisko interešu aizstāvībai

2013. - 2017. gadam

Iniciatīvas tapušas Jelgavas Pensionāru biedrības sadarbībā ar Latvijas Pensionāru federāciju īstenotā Eiropas Sociālā fonda projekta „Senior, piedalies!” ietvaros.

Projekta Nr. 1DP/1.5.2.2.2/12/APIA/SIF/067/92

Sociālā aizsardzība

Iniciatīvu aktualitātes ietvars

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas pirmajos gados darbojas finansiāli nepamatoti pensiju likumi. 1995. gadā tika izstrādāta koncepcija **pensiju reformai**. Par Latvijas apstākļiem piemērotāko izvēlējās „jauktu” **pensiju** sistēmu, kas daļēji balstītos uz pārdales principu, bet daļēji - uz fondēto uzkrājumu principu, tā diversificējot riskus, kādi raksturīgi gan paaudžu solidaritātes, gan reālu kapitālu uzkrājošām **pensiju** shēmām. Sistēmu paredzēja veidot četros līmeņos.

Pensiju sistēmas 1. līmenis

Šis līmenis tika iecerēts kā valsts obligātā nefondētā pārdales **pensiju** shēma, kuras galvenais uzdevums ir panākt minimālā iztikas līmeņa nodrošināšanu pensijas vecuma iedzīvotājiem. **Pensiju** aprēķinot, ņēma vērā gan apdrošināšanas stāžu, gan personas mūžā izdarītās sociālās apdrošināšanas iemaksas. Līdzekļus 1. līmeņa **pensiju** izmaksām nodrošina pašreizējo darba ņēmēju sociālās apdrošināšanas iemaksas (solidaritātes princips).

Šo līmeni regulē likums „Par valsts pensijām”, kas stājās spēkā 1996. gada 1. janvārī.

Pensiju sistēmas 2. līmenis

Pensiju sistēmas 2. līmenis veidojas no valsts individualizētām obligātajām iemaksām katra 2. pensiju līmeņa dalībnieka speciālā bankas kontā proporcionāli viņa ienākumiem. Tika plānots, ka pensionējoties 1. pensiju līmeņa un 2. pensiju līmeņa kopējā aprēķinātā pensija dos 70% aizvietojamību no vidējās dalībnieka izpeļņas. Sistēma sāka darboties līdz ar likuma „Valsts fondēto pensiju likums” stāšanās spēkā 2001. gada 1. jūlijā.

Pensiju sistēmas 3. līmenis

Šis līmenis koncepcijā iecerēts kā privātā brīvprātīgā shēma, kas balstās uz personas individuālu lēmumu ar privāto **pensiju** fondu starpniecību uzkrāt un ieguldīt savā rīcībā esošos līdzekļus, lai saņemtu lielāku pensiju. Pensiju sistēmas 3. līmeņa darbību nosaka likums „Par privātajiem pensiju fondiem”, kas stājās spēkā 1998. gada 1. jūlijā.

Pensiju sistēmas 4. līmenis

Šis līmenis koncepcijā tika iecerēts kā pārejas shēma, kas nodrošina ar pensiju piemaksām tos, kuru pensija ir aprēķināta jau pirms pensiju reformas, jeb kuri, tuvojošās pensionēšanās dēļ, vairs nevar piedalīties obligātajā pensiju sistēmas 2. līmenī. Piemaksām būtu jānodrošina tāds pensiju līmenis, kas ļautu padomju sistēmā strādājošajiem ar zemām algām saņemt pensiju, kas nodrošinātu pietiekošu dzīves līmeni jau neatkarību atguvušajā Latvijā.

4. līmenis pēc pensiju sistēmas reformas tā arī netika ieviests. Nosacīti to ieviesa tikai 2006. gadā izkropļotā veidā ar piemaksām pie pensijām, turklāt neizmantojot valsts pamatbudžeta, bet gan,

---

pārkāpjot likumu „Par valsts pensijām”, speciālā pensiju budžeta līdzekļus. No 2009. gada 1. janvāra piemaksas tika noteiktas visiem

pensionāriem LVL 0,70 mēnesī par katru darba stāža gadu līdz 1995. gada 31. decembrim, neņemot vērā katram pensionāram piešķirtās pensijas lielumu. Tādējādi tika saglabāts zems pensijas līmenis ievērojamai daļai pensionāru, kam liela daļa jeb viss darba stāžs iegūts, strādājot citā ekonomiskā sistēmā - sociālismā, kur darba alga sastādīja tikai ap 20% no gala produkta vērtības, toties bija pieejama bezmaksas izglītība, veselības aprūpe, ļoti zemi komunālo pakalpojumu, sakaru un satiksmes tarifi, zema maksa par dzīvokļu uzturēšanu, lēta pārtika utt., kas kompensēja zemās algas.

Iniciatīvas

valsts sociālās aizsardzības (pensiju) sistēmas uzlabošanai

1. Iniciatīvas likuma „Par valsts pensijām”

26. panta stabilitātes nodrošināšanai

- 1.1. Iestrādāt likuma „Par valsts pensijām” Pārejas noteikumos aizsardzību pret nepamatotām 26. panta izmaiņām, nosakot pensijas lielumu, zem kura nedrīkst apturēt likuma 26. pantā noteikto indeksācijas kārtību. Tā varētu būt šim periodam noteiktā minimālā alga.
- 1.2. Sadarboties ar tiesībsargu par Eiropas Sociālās hartas noteiktām vecākās paaudzes personu tiesībām uz sociālo aizsardzību ievērošanu Latvijā, atbilstoši ES pielietotajām normām.
- 1.3. Paaugstināt prasījumu pret valdības politiskajiem pārstāvjiem, kas pieņem nepamatotus lēmumus steidzamības kārtā, kas samazina pensionāru sasniegto dzīves līmeni.

2. Iniciatīvas sociāli taisnīgākai pensiju indeksācijai

- 2.1. Noteikt patēriņa cenu grozu speciāli pensiju indeksācijai.
Patēriņa groza cenu vidējais gada pieaugums līdz pirms indeksācijas gada jūlijam tiek salīdzināts ar noteiktu atskaites vērtību un noteikts tekošā gada vidējais indeksācijas koeficients. Tas nosaka arī indeksācijai nepieciešamos budžeta līdzekļus.
- 2.2. Noteikt indeksācijai pakļauto pensiju griestus - iepriekšējā gada vidējās algas līmenis valstī.

2.3. Izstrādāt sociāli taisnīgāku pensiju indeksācijas modeli, izmantojot pielāgotu Latvijas apstākļiem Austrijas modeli. 2007. gadā Austrijas Federālā valdība, saskaņojot ar Austrijas pensionāru padomi, nosaka, ka, sākot ar 2008. gadu, visas pensijas, kuru apmērs pārsniedz EUR 745 mēnesī, netiek reizinātas ar indeksācijas koeficientu, bet tiek palielinātas dažāda pensiju lieluma grupām atšķirīgi: ja pensija mēnesī ir:

- 1) no EUR 746,99 līdz 1050, tad tā tiek palielināta par EUR 21, kas kompensē cenu gada pieauguma vērtību;
- 2) no EUR 1050 līdz 1700, tad reizina ar koeficientu 1,02, kas dod pensijai EUR 1050 pieaugumu EUR 21, EUR 1700-34;
- 3) no EUR 1700 līdz 2161,50 pensija tiek palielināta par procentuālu apmēru, kas starp minētajiem skaitļiem samazinās no 2% līdz 1,7%. Tad pensija EUR 1700 pieaug par EUR 24, pensija EUR 2161,50 par 36,75;
- 4) pensija virs EUR 2161,50 tiek palielināta par EUR 36,57.

3. Iniciatīvas nodokļu sakārtošanai no pensijām

3.1. Noteikt pensionāru minimālo patēriņa grozu un pensijas, kas mazākas par šī groza līmeni attiecīgajā gadā, neaplikt ar nodokli. Līdz šāda groza noteikšanai, pensijas, kas mazākas par valstī noteikto minimālo algu, neaplikt ar IIN.

3.2. Ieviešot valstī progresīvo IIN sistēmu, nodokļus no pensijām sakārtot atbilstoši noteiktajam neapliekamajam minimumam valstī un nodokļu progresivitātei.

4. Iniciatīvas nodokļu sakārtošanai no pensionāra darba algas

4.1. Strādājošā pensionāra darba algai piemērot tādu pat kārtību aplikšanā ar nodokļiem, kāda tiek piemērota darba algai Latvijā.

5. Iniciatīvas, kā palielināt mazās pensijas, kas aprēķinātas par nostrādātājiem gadiem pirms pensiju reformas

5.1. Piemaksas pie piešķirtajām pensijām par apdrošināšanas stāža gadiem līdz 1995. gada 31. decembrim palielināt sekojoši:

5.1.1. darba stāžs līdz 30 gadiem - piemaksa mēnesī LVL 1.00;

5.1.2. darba stāžs virs 30 gadiem - piemaksa mēnesī LVL 1.20;

5.1.3. piemaksas pensijām virs minimālās algas no jauna nepiešķirt.

6. Iniciatīvas par uzkrātā pensiju kapitāla aktualizācijas indeksa aprēķināšanas kārtības izmaiņām

6.1. Uzkrātā pensiju kapitāla ikgadējai aktualizācijai piemērot faktisko patēriņa cenu indeksu ar kādu tiek indeksētas piešķirtās pensijas.

6.2. Ja uzkrātā pensiju kapitāla aktualizācijai turpina izmantot apdrošināšanas iemaksu algu indeksu, tad ir jāatjauno piešķirto pensiju pārskatīšanā (indeksācijā) apdrošināšanas iemaksu algas indeksa ietekme, kā tas bija paredzēts likuma „Par valsts pensijām” 26. panta sākotnējā redakcijā. Tad

pensiju pārskatīšanā tiktu ievērots kopējās labklājības pieaugums valstī.

Sociālā palīdzība

Iniciatīvu aktualitātes ietvars

Sociālā palīdzība ir aktuāla lielai daļai Latvijas iedzīvotāju, tajā skaitā cilvēkiem, kas sasnieguši pensijas vecumu. Neskatoties uz to, ka valsts statistika konstatē, ka nabadzība valstī strauji samazinās un sastāda 5% no iedzīvotāju kopskaita, Eurostat un ANO eksperti vērtē, ka nabadzības riskam pakļauti līdz 40% Latvijas iedzīvotāju, ar tendenci šim riskam palielināties. Lielākā daļa pašvaldību atzīst, ka krīzes un pēckrīzes periodā, pieaugot dzīves dārdzībai, strauji pieaug pieprasījums pēc dažāda veida sociālās palīdzības.

Iniciatīvas valsts sociālās palīdzības sistēmas uzlabošanai

1. Iniciatīvas nodokļu sistēmas pilnveidošanai

- 1.1. Palielināt ar iedzīvotāju ienākuma nodokli (IIN) neapliekamo minimumu senioriem, no šodien spēkā esošā neapliekamā minimuma LVL 165 - uz vismaz LVL 225.
- 1.2. Samazināt pievienotās vērtības nodokli (PVN) pirmās nepieciešamības precēm un pakalpojumiem: pārtikai - 9%, medikamentiem - 5%, energonesējiem - 5%.
- 1.3. Samazināt nekustāmā īpašuma nodokli (NĪN) vienīgajam mājoklim par 50%, platībā līdz 25 m² uz 1 deklarēto ģimenes locekli, piemērojot progresivitāti lielākiem īpašumiem.

2. Iniciatīvas pašvaldību sniegtās sociālās palīdzības pilnveidošanai

- 2.1. Ar likumdošanu noteikt, ka pašvaldību sniegtajiem sociālajiem pabalstiem jābūt līdzvērtīgiem visās pašvaldībās.
- 2.2. Izslēgt jebkādu neobjektivitāti, izvērtējot situāciju, trūcīgās personas statusa noteikšanai.
- 2.3. Noteikt trūcīgās personas ienākumu līmeni vismaz 50% apmērā no minimālās algas valstī.
- 2.4. Apkures sezonā segt 25% no apkures izdevumiem pensionāru mājsaimniecībām ar ienākumiem zem minimālās algas.

3. Iniciatīvas valsts sociālo pabalstu sistēmas pilnveidošanai

- 3.1. Noteikt pabalsta apmēru 50% apmērā no minimālās algas personām, kas ieguvušas invaliditāti vecumā no 18 līdz 25 gadiem un kurām nav nepieciešamā stāža invaliditātes pensijas piešķiršanai.
- 3.2. Paredzēt atvieglojumus sabiedriskā transporta izmantošanā trešās grupas invalīdiem 50% apmērā no braukšanas biļetes cenas.
- 3.3. Pilnveidot bērnu pabalstu sistēmu, palielinot pabalstu summu, piemērojot koeficientus, atbilstoši pieaugušajai dzīves dārdzībai.

Veselības aizsardzība

Iniciatīvu aktualitātes ietvars

ES savu stratēģiju veselības jomā ir apkopojusi Baltajā grāmatā. Tās mērķis ir panākt konkrētus veselības uzlabojumus Eiropā. Viens no ES veselības stratēģijas pamatprincipiem - „Ir veselība velte visdārgākā”. Mērķis - pagarināt cilvēka veselīgos mūža gadus, uzsverot, ka svarīgs ekonomiskās izaugsmes faktors ir nevis tikai paredzamais mūža ilgums, bet **laba veselība līdz mūža galam**. Valstī cilvēks ar labu veselību patērē mazāk līdzekļu un dod lielāku pienesumu nekā slims, **tāpēc investīcijas veselībā nav izdevumi, bet ieguldījumi**, kas nākotnē dod pievienoto vērtību.

ES veselības stratēģijas viens no mērķiem ir veicināt labu veselību novecojošā Eiropā, lai saglabātu ilgstošas darba iespējas. Tā kā **veciem cilvēkiem ir citas vajadzības veselības aprūpes jomā, veselības aizsardzības sistēmai tam jāpielāgojas un jāmainās**, veicinot slimību profilaksi, pareizu uzturu, fizisku aktivitāti, mazinot kaitīgos ieradumus un vides riskus, veicinot individualizētu aprūpi, u.c.

Šie starptautiskie pamatprincipi ņemti vērā, izstrādājot Latvijas sabiedrības veselības politikas dokumentu „Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2011. - 2017. gadam”, kas tika apstiprināts 2011. gada 27. septembra LR MK sēdē un jau 5. oktobrī publicēti kā MK rīkojums Nr. 504, kas nosaka ministriju un nozaru atbildību pamatnostādņu izpildes un kontroles jomā.

Veselības politikas virsmērķis ir pagarināt veselīgi nodzīvota mūža ilgumu, novērst nevienlīdzību veselības jomā, veicot pasākumus, lai nodrošinātu visiem Latvijas iedzīvotājiem vienādas iespējas uz veselību, nodrošinot efektīvu veselības aprūpes sistēmas pārvaldi un resursu izmantošanu. To apstiprina Valdības rīcības plāns -

Deklarācija par Valda Dombrovska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanu (**16.02.2012. MK rīkojums Nr. 84**), kas paredz pakāpenisku kopēju veselības aprūpes finansējuma palielināšanu, pakalpojuma kvalitātes uzlabošanu, resursu efektīvāku izmantošanu, utt.

2006. gada 19. decembra MK noteikumi Nr. 1046 nosaka veselības aprūpes organizēšanas un finansēšanas kārtību, kas garantē ikvienam cilvēkam valsts apmaksātu medicīnas palīdzību, kā to paredz Satversmes 111. pants.

Neskatoties uz izstrādātajām stratēģijām, deklarācijām un MK noteikumiem, Latvijā ir visīsākais dzīves ilgums, salīdzinoši ar ES valstīm, būtiski atšķirīgs dzīves ilgums vīriešiem un sievietēm, augstākā mirstība no sirds un asinsvadu slimībām, vairāk vēlini diagnosticētas onkoloģiskās saslimšanas. Savukārt veselības aprūpes finansēšanai tiek novirzīts mazs budžeta īpatsvars, salīdzinoši ar citām ES valstīm.

Kvalitatīvu veselības aprūpi kavējoši iemesli, sakārtoti pēc nozīmīguma:

- 1. Finanšu trūkums valsts un personiskā līmenī**, kas sasaucas ar EU-SILIC apsekojumiem 2011. gadā, kurā, kā galveno iemeslu, kāpēc netiek veikta savlaicīga izmeklēšana un ārstēšana 65% aptaujāto respondentu atzīmē - pārāk dārgi.
- 2. Organizatoriskie iemesli** - garas rindas pie speciālistiem, un informācijas trūkums par veselības aprūpes saņemšanas kārtību, pacienta tiesībām.
- 3. Pakalpojuma nepietiekamā kvalitāte** - slikta personiskā pieredze, paviršība no ārsta puses, nepietiekoša informācija par slimības gaitu, profilaksi, ārstēšanu un prognozi.
- 4. Pakalpojuma pieejamība** - apgrūtināta, sevišķi lauku reģionos (nav transporta, pārāk dārgi).

5. Informācijas nepietiekamība - nepietiekams zināšanu kopums par savu veselību, profilaksi, pašaprūpi un veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanas kārtību un nepieciešamību.

Iniciatīvas veselības aizsardzības jomā senioru veselības aprūpes uzlabošanai

Valsts līmenī

1. Pakāpeniski palielināt Veselības aprūpes finansējumu līdz 6% no IKP.
2. Ieviest obligāto veselības apdrošināšanu, kas veicinātu finanšu līdzekļu piesaisti veselības aizsardzībai, piemēram, kā Lietuvas modelī - X% no IIN iezīmē un novirza veselības aprūpei, vai Igaunijas - X% no sociālā nodokļa.
3. Nodrošināt finansēšanas principu „nauda seko pacientam”, nevis ēkām, pabeidzot iesāktās reformas, saprātīgi un racionāli izmantojot resursus, samazinot administratīvos izdevumus.
4. Nodrošināt kontroli par pakalpojuma kvalitāti ārstniecības iestādēs, perspektīvā to sasaistot ar ārstniecības iestādes finansējumu - iestādes, kas sniedz kvalitatīvus pakalpojumus tiek finansētas prioritāri.
5. Nodrošināt valsts atlaižu sistēmu pacientu iemaksām pensionāriem ar ienākumiem zem valsts noteiktā iztikas minimuma, kas veicinātu pakalpojumu pieejamību pensionāriem ar zemu ienākuma līmeni.

6. Samazināt reģistrēto pacientu skaitu pie viena ģimenes ārsta līdz 1400, jo tādā veidā varētu tikt uzlabota veselības aprūpes kvalitāte un nodrošināta individualizēta pieeja pacientiem.
7. Organizēt ģimenes ārstiem tālākizglītību gerontoloģijā, noteikt to kā obligātu resertifikācijai, tādējādi nodrošinot kvalitatīvāku ārstēšanu un komunikāciju ar vecākiem cilvēkiem.
8. Izstrādāt izglītojošus materiālus, programmas, kas vērstas uz gados vecu cilvēku pašaprūpes iemaņu veicināšanu hronisku slimību gadījumos, veselības paškontroli, veselīgu novecošanu.
9. Nodrošināt sabiedrības informēšanu par veselības aprūpes saņemšanas kārtību, t.sk. pacienta iemaksu apjomiem un par kārtību, kā par veiktiem maksājumiem veselības aprūpē var saņemt attaisnojošo izdevumu kompensāciju VID.

Pašvaldību līmenī

1. Nodrošināt ārstniecisko pakalpojumu pieejamību, atverot ģimenes ārstu prakšu vietas, feldšeru - vecmāšu punktus vai nodrošinot transportu uz ārstniecības iestādēm.
2. Veicināt gados vecāku iedzīvotāju izglītošanu, sociālo aktivitāti, veselīga dzīves veida popularizēšanu. Sadarbībā ar NVO celt pašu senioru līdzestību un atbildību par savu veselību.

Ārstniecības iestāžu līmenī

Nodrošināt sniegto pakalpojumu kvalitāti atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajiem nosacījumiem:

1. Veicot kvalitatīvas, pilnīgas profilaktiskās apskates,
2. Pievēršot lielāku uzmanību agrīnai vēža diagnostikai,

3. Veicot mērķtiecīgu pacientu izmeklēšanu, hronisku slimnieku uzraudzību, efektīvu un pēctecīgu uz rezultātu orientētu ārstēšanu un komunikāciju.

Iniciatīvu izstrādes gaitā seniori izvirzīja savus pārstāvjus sadarbības padomei, lai nodrošinātu senioru interešu pārstāvniecību un sadarbību starp senioru organizācijām un valsts institūcijām.

Sadarbības padome sadarbībai ar Labklājības ministriju

◆ sociālās palīdzības jomā:

Kārlis Ķergalvis - Pensionāru biedrība „Jaunpils”,
e-pasts: pilsati@tvnet.lv, m. 29176520

Brigita Priedeslaipa - Jelgavas Pensionāru biedrība,
e-pasts: bigap@inbox.lv, m. 25930153

Dzintars Kaulakāns - „Staburadze” Latvijas politiski represēto
apvienība Jelgavas nodaļa,
e-pasts: dz.kaulakans@inbox.lv, m. 28479813

◆ sociālās aizsardzības jomā:

Jānis Felsbergs - Jelgavas Pensionāru biedrība,
e-pasts: garozas92@apollo.lv, m. 29269160

Janīna Kursiša - Jelgavas Pensionēto skolotāju klubs,
e-pasts: janina.kursisa@inbox.lv, m. 29817860

Aina Verze - Latvijas Pensionāru federācija,
e-pasts: LPF1@inbox.lv, m. 29817860

◆ sadarbībai ar Veselības ministriju veselības aizsardzības jomā:

Marija Kolneja - Jelgavas Pensionāru biedrība,
e-pasts: marikalns@inbox.lv, m. 26190589

Anita Grope - Mārupes novada senioru biedrība,
e-pasts: anita.grope@inbox.lv, m. 29800156

Velta Kočajeva - pensionāru biedrība „Sudrabupe”,
Zini savas tiesības

e-pasts: kovelta@inbox.lv, m. 29375189

Zini savas tiesības

92,07% no Projekta finansē Eiropas Savienība ar Eiropas Sociālā fonda starpniecību. Apakšaktivitāti administrē Valsts kanceleja sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu.

Rokasgrāmata „Zini savas tiesības” ir veidota ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par rokasgrāmatas „Zini savas tiesības” saturu atbild rokasgrāmatas autori.

Zini savas tiesības

Zini savas tiesības

